

»Määrätty» ja määräinen

Virittäjässä 1948, E. A. Saarimaan 60-vuotisjuhlavihkossa, julkaistiin SKS:n kielivaliokunnan työjaoston tuore suositus: »määrätty» kieliopin terminä (määrätty artikkeli, muoto, spesies) sopii korvata sanalla *määräinen*, joka on helposti abstrahoitavissa vanhastaan tutusta vastakohdastaan *epämääräinen* (artikkeli jne.). Lähimmän aiheen suositukselle oli antanut Aarni Penttilä, joka oli huomauttanut kieliopin »määrättyyn» piiloutuneesta pass. 2. parti-

siipin virhekäytöstä ja itse kokeeksi ehdottanut sellaisia vastineita kuin *tuttuuden* tai *määräisyyden* tai *tuttuusartikkeli*, -muoto, -spesies. Kielivaliokunnan suositus alkoi vähitellen saada kannatusta; tätä nykyä *määräiseen* jo ovat totuttautuneet kaikki suomen ja sen sukukielten tutkijat ja kaiketi jotkut muutkin kielitieteilijät. Täydellinen ei *määräisen* voitto silti vielä ole. Vanhaa »määrättyä muotoa» ja »määrättyä» tai »määräävää artikkelia» jurrataan yhä sitkeästi Suo-

men koulujen kielenopetuksessa, jossa niiden vankkana tukena on oppikirjojen vanhentunut kielenkäyttö. Ei tunnu kovin lohdulliselta ajatella, että nykyisten oppikirjojen kielikömmähdykset, kieliopin »määrätty» mukaan luettuna, voivat heijastua keski-ian sivuuttaneen kansanosan kielenkäytössä vielä hyvän matkaa kolmannella vuosituhanalla.

Ennen kuin niin pitkällä ollaan, ehditään kai sentään nähdä *määräisen* näppäryys sekä kieliopin terminä että myös kieliopin ulkopuolelle luontuvana epä-määräisen vastakohtana. Tuttuahan on, ettei vierasmallista »määrättyä» voida eri yhteyksissä välttää yhden ainoan vakiovastineen avulla. Sijaan on tarjottu *tiettyä, erästä, erinäistä, eräänlaista, jotakin, jonkinlaista, määrä-*alkuisia yhdyssanoja, eivätkä keinot silti tunnu aina riittävän. Mikään näistä vastineista ei sovi esimerkiksi seuraavanlaiseen matematiikan sääntöön, joka mainitaan Saarimaan Kielenoppaan tarkistetussa 7. painoksessa: »Jokaista koordinaatiston pistettä vastaa tarkoin *määrätty* lukupari.» (Ei voi oikein sanoa »tarkoin tietty lukupari», vielä vähemmän »tarkoin eräs lukupari» tai »tarkoin määrä-lukupari») Yhtä hankala korjattava tähänastisin keinoin on ollut vaikkapa Otavan ison tietosanakirjan artikkeli »Kemialliset yhdisteet: »— — Kahden tai useamman alkuaineen kem. yhtymisestä muodostuneet aineet, joilla päinvastoin kuin seoksilla on kvalitatiivisesti ja kvantitatiivisesti tarkoin *määrätty* koostumus. Niiden kaikki ominaisuudetkin ovat tarkoin *määrätyt* — —.» Saman vaikeuden edessä on ollut filosofisen teoksen suomentaja, joka kirjoittaa: »On helppo nähdä, ettei mahdollisen toiminnan käsitteen analyysi — — ole ristiriidassa olettamuksen kanssa, että kaikilla tapauksilla — — on tarkoin *määrätyt* syynsä.»

Eikä tämä vaikeus rajoitu vain »tarkoin määrätyn» korjaamiseen. Onko tähän mennessä tunnettu esimerkiksi vastinetta, jolla Russellin filosofian »definite descriptions» voidaan suomentaa paremmin kuin *määrätyiksi* kuvauksiksi?

Kaikissa näissä tapauksissa osuisi nautaan kantaan juuri *määräinen*. Sen sopivuudesta on ohimennen jo huomauttanut Paavo Pulkkinen tarkistamassaan Kielenoppaassa tuon »tarkoin määrätyn lukuparin» yhteydessä, ja jokunen muukin on ehtinyt omaksua *määräisen* samantapaiseen väljempään käyttöön:

»Ominaisuudet ovat yksikäsitteisesti *määräiset*.» (Oiva Ketonen, Eurooppalaisen ihmisen maailmankatsomus, 1961, s. 214.)

»Maailman tulevilla vaiheilla esiintyy aina uutta, joka voidaan tuntea vasta sitten, kun se on tullut esiin, vaikka tämä uusi onkin *määrästä* siinä mielessä, että se esiintyy aina samoissa olosuhteissa, ja voidaan siis sikäli selittää ja palauttaa osiensa ominaisuuksiksi.» (Mts. 218.)

»Se [geenien kartoituksen keksiminen] muutti abstraktisen geeni-käsitteen konkreettiseksi osoittamalla, että geeni on paikallisesti *määräinen* ja tarkkarajainen kromosominosa.» (Esko Suomalainen, Valvoja 3/1968.)

Tällainen *määräinen*-sanan käyttö täyttää tehokkaasti nykysuomen sanaston yhtä aukkopaikkaa, ja siksi sen soisi leviävän. Yksinkertaisinta on painaa mieleen, että *määräinen* sopii *epämääräisen* myönteiseksi pariksi milloin tahansa myös kieliopin ulkopuolella. Siten saadaan kielitaju taiputetuksi toivottavaan lopputulokseen: ensisijaista on *määräinen*, ja *epämääräinen* on sen vastakohta niin kuin epäselvä selvän, epävarma varman ja epäpätevä pätevän vastakohta.

TERHO ITKONEN